Arap Aleviliği (1)

Dr. Sonmez Alvanoğlu Yolcu
sonmezalvanoglu@hotmail.com

Yayımlanma Tarihi:
2 Temmuz 2025

İndirilme Tarihi:
20.09.2026

Önerilen Atıf: Alvanoğlu Yolcu, Sonmez (2025). Arap Aleviliği (1). Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://www.aleviansiklopedisi.com/madde-x/arap-aleviligi-1-6037/ (Erişim Tarihi: 20.09.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Anadolu coğrafyası çok farklı etnik ve dinsel topluluklara ev sahipliği yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Arap Aleviler de yüzyıllardır Anadolu coğrafyasında varlık gösteren kadim topluluklardan biridir. İnanç ve kimliklerinden ötürü yüzyıllardır egemenler tarafından ötekileştirilmiş, baskı altında tutulmuş ve ulaşılması güç ücra bölgelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. 2024 yılında Suriye'de Beşar Esad yönetiminin devrilmesi ve yerine Sünni İslamcı bir örgüt olan Heyet'e Tahrir'i Şam'ın iktidar olması Arap Aleviler açısından büyük bir kırılma noktası olmuştur. Bu süreçten sonra Arap Aleviler bir kez daha kıyım ile karşı karşıyadırlar. Arap Alevilere yönelik katliamlar BM raporlarında da yer almaktadır. Kimi zaman Arap kimliği, kimi zaman da Alevi kimliği ile ön plana çıkan, yüzyıllardır baskılanmış ve ötekileştirilmiş olarak varlığını sürdürmeye çalışan, sürgün ve göçlerle hemhal olmuş ve her kesimin kendi ideolojik çerçevesine göre bir tanım ürettiği bu kadim topluluk hakkında yazılı kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle çalışmada genel hatlarıyla Arap Aleviler kimlerdir sorusuna cevap verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Amcalık Geleneği, Arap Aleviliği, Fellah, Gadir Hum, Nusayri, Nusayrilik, Türbe, Ziyaret

Genel Bakış

Arap Aleviler, Nusayriler olarak da bilinen, Türkiye'de çoğunlukla Hatay, Adana ve Mersin ve bir kısmı da İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde, Suriye'de Lazkiye ve Tartus, Lübnan'da çoğunluğu Cebel Muhsin bölgesinde yaşayan etnik-dinsel bir topluluktur. Özellikle akademik çalışmalarda ve topluluk dışında Nusayri olarak adlandırıldıkları görülür. Ancak topluluk kendisini Nusayri olarak isimlendirmemekte ve Nusayri tanımlaması topluluk üyeleri tarafından neredeyse hiç kullanılmamaktadır. Arap

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

Aleviler, kendilerini etnik olarak Arap, dinsel olarak Alevi kimliği ile ifade etmektedirler (Mertcan 2012, 1). Alevilik bir üst kavram olarak düşünülürse, Arap Aleviliğini de bu üst kavramın bir kolu olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Genel olarak Arap Alevilerle ilgili akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Arap Alevi ve Nusayri kavramlarının tarandığı Ulusal Tez Merkezi kayıtlarına göre, bu alanda yazılmış olan yirmi yüksek lisans ve altı doktora tezi bulunmaktadır. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak teoloji alanında yapılmış olmakla birlikte, antropoloji, siyaset bilimi, coğrafya, tarih, sosyoloji, uluslararası ilişkiler şeklinde değişmektedir (Ulusal Tez Merkezi 2025). Türkiye'de Arap Alevilerle ilgili akademik makaleler tarandığında ise bunların ağırlıklı olarak yine teoloji alanında yazıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar büyük ölçüde Arap Aleviliğinin tanımlanması ve Arap Aleviliğini bir inanç kümesi içine koyma çabalarından ibarettir. Öte yandan, Türkiye'de Arap Alevilerine yönelik, bilimsellikten uzak zaman zaman nefret söylemine varan ön yargılı çalışma ve TV programları da mevcuttur. Nihayetinde mevcut literatürün iki temel sorunu olduğunu söylemek mümkündür. İlki, bu alanda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı oluşudur. İkincisi, bilimsellikten uzak, ön yargılı çalışmaların varlığıdır. Bütün bu sebepler, Arap Alevilerle ilgili tarafsız, bilimsel ve nesnel çalışmalara ihtiyacın olduğunu ortaya koymaktadır.

Arap Alevilerin kapalı, gizli bir cemaat olarak bilinmekte ve buna takiyye denmektedir. Takiyye, "kişinin canına ve malına yönelik bir tehlike karşısında inancını gizleyip gerektiğinde aksini söylemesi" anlamına gelir (TDV İslam Ansiklopedisi 2025). Arap Alevilerin tarih boyunca takiyye yapmış olmalarının nedeni, inancın kendi özelliğinden ziyade egemenlerin ve mevcut iktidarların baskısından dolayı, dinsel ritüellerini gizli yapmak zorunda kalmış olmalarıdır.

Arap Alevilerin sayıları konusunda da bir fikir birliği bulunmamaktadır. Aringber Laanatza 1998 tarihli çalışmasında Türkiye'de 1 milyon Arap Alevinin olduğunu belirtmektedir (Laanatza 1998, 154). Bu alanda önemli

çalışmaları bulunan Mertcan da Türkiye'deki sayılarının bir milyon olduğunu belirtir (Mertcan 2012, 9). Hatay'ın Defne, Samandağ, Antakya ve İskenderun ilçelerinde oldukça yoğun bir Arap Alevi nüfusu vardır. Adana, Mersin ve büyük şehirlere göç etmiş Arap Alevilerle birlikte bu sayının bir milyon olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak bu konuda resmi bir istatistiğin olmadığını da vurgulamak gerekmektedir. Arap Aleviler, Suriye'de nüfusun %12-15'ini oluşturmaktadırlar (Goldsmith 2011, 35; Baltacıoğlu-Brammer 2019, 2). 2025 yılı itibariyle Suriye nüfusunun 25.620.427 (Worldmeters 2025) olduğu göz önünde bulundurulursa, Suriye'deki nüfusun 3.500.000 civarında olduğu söylenebilir. Suriye'de Lazkiye, Tartus gibi kıyı şehirlerde oldukça yoğun Arap Alevi nüfusu bulunmaktadır.

Tarihsel Bağlam

Tarihsel süreçte en büyük kırılma ve ayrılık *Gadir Hum* olayında yaşanmıştır. Hz. Muhammed, Veda Haccı dönüşü Mekke'den Medine'ye dönerken Hz. Ali'yi halife olarak seçmiş ve Hz. Ali'ye biat emri vermiştir. Arap Aleviliği'nin doğuşu esas olarak bu olaya dayanmaktadır (Et-Tavil 2012, 35-36). Bu nedenle *Gadir Hum*, Arap Aleviler için özel bir önem taşımaktadır ve Arap Alevilerin en büyük bayramıdır.

Arap Alevi öğretisinin kurucusu Muhammed bin Nusayr'dır. Muhammed bin Nusayr, 9. yüzyılda yaşamış, Ehlibeyt'in on birinci imamı olan Hasan el Askeri'nin yetiştirdiği, Ehlibeyt'in öğretisiyle hareket eden ve Ehlibeyt öğretisine göre öğrenci yetiştiren bir kişiydi (Reyhani 1997, 22, 28-29). Muhammed bin Nusayr'dan sonra, Muhammed bin Cündeb ve sonrasında topluluğun başına Ebu Muhammed Abdullah el-Cennân el-Cünbülânî geçmiştir. Cünbülani'den sonra liderlik, Hamdan el Hasibi tarafından yürütülmüştür (Et-Tavil 2012, 146, 148-149). Sonrasında, Muhammed bin Ali el Cilli, Mekzun el Sincari sırasıyla topluluğun başına geçmiştir. Bu kişiler, Arap Alevi öğretisini sistemleştiren, Arap Alevileri sefaletten kurtarmaya çalışan Arap Alevi önderleridir (Karasu 2006, 117). Muhammed bin Nusayr'ın takipçileri, hareket Hamdan el Hasibi tarafından toparlanana kadar

küçük ve dağınık bir gruptu ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Hareket, Hamdan el Hasibi tarafından toparlanmış ve Halep'teki Şii Hamdani Devleti'nin koruması altında Irak'tan Suriye'ye yayılmıştır (Peterson 2019, 64). 11. yüzyılda Hamdaniler'in çöküşüyle Suriye'nin diğer şehirlerine ve kırsal alanlarına yayılmışlardır (Peterson 2019, 164). 12. yüzyılda Kürtler, Haçlılar ve İsmaililer'in ağır baskısıyla karşılaşmışlardır. Bu dönemde topluluk yeniden dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hareket, Ebu Muhammed el Hasan ibn Yusuf el Makzun el Sincari tarafından yeniden canlandırılmıştır (Peterson 2019, 165; Bray 2019, 3). 13. yüzyılda Memlüklerin gelişiyle, Osmanlı Dönemi'nin sonuna kadar dağlarda, ulaşılması güç bölgelerde yoksulluk içinde yaşamışlardır (Peterson 2019, 165; Bray 2019, 3). Osmanlı Dönemi, Arap Aleviler'in baskı altında tutulduğu bir dönemdir. Osmanlı, Arap Alevileri İslam dairesi içerisinde görmemiş ve onları sapkın bir topluluk olarak nitelemiştir. Ayrıca, gayrimüslimlere tanıdığı millet statüsünü de Arap Alevilere tanımamıştır (Mertcan 2013, 89). Özellikle Yavuz Sultan Selim dönemi, Arap Aleviler açısından karanlık bir dönem olarak adlandırılmaktadır. Arap Aleviler bu dönemde kitlesel katliamlara maruz kalmışlardır. Kıyımlardan kurtulanlar ulaşılması güç dağlık bölgelere göç etmiştir. Bu nedenle Arap Aleviler, uzun dönem ulaşılması güç bölgelerde yaşamışlardır (Mertcan 2013, 46-51; Et-Tavil 2013). Bu baskı dönemlerinde Arjantin, Şili ve Venezuela gibi ülkelere de göç etmişlerdir. Burada resmi bir istatistik olmamakla birlikte iki milyon civarında Arap Alevi kökenli göçmenin yaşadığı bilinmektedir. Abdülhamit döneminde (1876-1909), misyonerlik faaliyetleri ile karşı karşıya kaldıklarından, Abdülhamit bu bölgelerde okullar açmıştır ve Arap Alevilerine yönelik ihtida (Sünnileştirme) politikası güdülmüştür (Alkan 2012, 25).

Arap Aleviler, dönemin şartlarına ve politikalarına göre her dönem egemenlerin baskısına maruz kalmışlardır. Cumhuriyet Dönemi'nde bir nebze görünürlükleri artsa da Türkiye'de birçok etnik ve dini cemaat gibi türdeşleştirme

siyasetinin hedefi olmuştur (Alvanoğlu 2017, 178). Bu dönem Arap Aleviler Türkleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu dönem Türkçenin kullanımı yaygınlaştırılmaya çalışılmış, okulların kadroları buna göre düzenlenmiş, bölgede yatılı okullar kurulmuş ve bu yatılı okullara özellikle kız çocuklarının devam etmesi sağlanmıştır (Mertcan 2013, 203-204).

Etimolojik Bağlam: Topluluğun İsimlendirilme Sorunsalı

Topluluğun kendi içinde Nusayri isimlendirmesi bugün hemen hiç kullanılmasa da 1. Dünya Savaşı'na kadar Arap Aleviliği yerine yalnızca Nusayri isimlendirmesi kullanılmıştır (Reyhani 1997, 21). Nusayri adlandırması çoğunlukla topluluğu tahkir anlamında, olumsuz olarak kullanılmıştır. Nusayri kelimesi köken olarak, inancın kurucusu Muhammed bin Nusayr'dan gelmektedir. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi bugün topluluk arasında, Nusayri isimlendirmesi hemen hemen hiç kullanılmamaktadır.

Tarihsel süreçte Arap Uşağı ve Fellah olarak da isimlendirilmişlerdir. Arap Aleviler, kentleşme sürecine kadar Sünni ve Hıristiyan ağaların yanında marabalık yapmışlar ve çiftçilikle uğraşmışlardır. Fellah, *fellahül ard* (toprağı işleyenler)'den gelmektedir. Bu isimlendirmelerin kökeni buna dayanmaktadır. Topluluk arasında çiftçilik hâlâ çok yaygındır. Arap Alevilerin hâlâ çok önemli bir kısmı toprağı ekip biçerek yaşamlarını idame ettirmektedir. Ancak, Arap Uşağı ve Fellah kelimeleri de tarihsel süreçte topluluğu tahkir etmek için kullanılmıştır. Özellikle Fellah tanımlamasının günümüze kadar kullanıldığı görülmektedir. Arap Aleviler, Çukurova Alevileri ve Akdeniz Alevileri olarak da adlandırılmaktadır.

Genel Özellikler, Ritüeller ve Teamüller

Dil

Türkiye'de farklı dilleri konuşan, farklı etnik kökene sahip olan Aleviler vardır. Arap Aleviler de etnik olarak Arap olan ve Arapça konuşan Alevilerdir. Suriye ve Lübnan'da

hâlihazırda resmî dil Arapçadır. Adana ve Mersin Arap Alevilerinde Arapça unutulmaya yüz tutmuştur. Bu bölgedeki Arap Aleviler arasında neredeyse hiç Arapça konuşulmamaktadır. Hatay'da hâlâ yoğun olarak Arapça konuşulmaktadır. Burada konuşulan Arapça, deformasyona uğramış olsa da Suriye'nin Lazkiye kentinde konuşulan Arapçaya oldukça benzerdir.

Amcalık Geleneği

Arap Alevilerde ergenlik çağına giren erkek çocuğa Arap Aleviliğinin esasları öğretilir. Bu bilgiler çocuğun ailesi tarafından belirlenen bir kişi tarafından verilir. Bu kişiye "amca" denir. Amcalık geleneği iki aile arasında akrabalık bağı yaratmakta ve amca ve ailesi çocuğun ikinci ailesi sayılmaktadır. Amcanın belirlenmesi ve amcanın evine gidilmesi arasında yaklaşık bir yıllık bir süreç bulunmaktadır ve bu süreç üç aşamalıdır. Her aşamada kurban kesilmekte ve namaz kılınmaktadır. İlk aşamaya "*tığdeyi*", ikinci aşamaya "*mlek*" ve üçüncü aşamaya "*titliğa*" denilmektedir. İlk iki aşama arasında en az kırk gün olmalıdır. Üçüncü aşama en fazla bir sene içerisinde yapılır. Çocuk, amcasının evine gideceği gün kurban kesilir, namaz kılınır ve aş dağıtılır. Çocuk bu süre zarfında amcasının evinde yaşar ve bütün öğretiyi öğrenene kadar orada kalır.

Türbe (Ziyaret) İnancı

Arap Alevi inanışında ziyaretlerin önemli bir yeri vardır. Arap Alevilerin yaşadığı bölgelerde hemen her yerde ziyaretlere rastlamak mümkündür. Bu ziyaretler kubbeli ve beyaza boyalıdır. Ziyaretler, Arap Alevi inancında önemli bir yere sahip olan kişiler adına yapılır. Türbeler yalnızca özel günlerde ve bayramlarda değil, her daim ziyaret edilen ibadet yerleridir. Arap Alevilerin bayramları evlerde ve bu türbelerde yapılır. Arap Alevilerin birçok bayram ve adağı vardır. Bu özel günlerde kurban kesilir, namaz kılınır ve Arap Alevi bayramlarına özgü olan hırise, çorba veya bulgur pişirilerek komşular ve akrabalara dağıtılır.

Arap Alevilerde Hızır inancı oldukça güçlüdür. Samandağ'da Deniz Mahallesi'nde bulunan Hz. Hızır Türbesi, Arap Alevilerin kutsal mekânlarından biridir ve her daim diğer topluluklardan da ziyaretçisi olan bir türbedir. Arap Alevilerin din işlerini yürüten kişiye "*şeyh*" denir. Şeyhler topluma liderlik eden ve örnek olan kişilerdir. Bayramlarda şeyhlerin önderliğinde namaz kılınır. Kentleşme sürecinin getirdiği çözülme ile birlikte, birçok toplumda olduğu gibi gelenekler çözülmeye yüz tutmuştur. Bayramlar, türbe ziyaretleri, amcalık geleneği, bayramlarda akraba ziyaretleri kentlerde azalmıştır. Arapça sadece kırsalda yaşlılar tarafından konuşulan bir dil hâline dönüşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yakın bir döneme kadar topluluk dışından kişilerle evlilikler oldukça sınırlıydı. Kentleşme süreci ve eğitim düzeyinin artmasıyla dışarıyla temas artmış ve grup dışı evlilikler de bu oranda artış göstermiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, Arap Aleviler tarih boyunca inanç ve kimliklerinden ötürü zulme uğramış ve baskı altında tutulmuş bir topluluktur. Akademik yazına bakıldığı zaman, sınırlı yazılı kaynaklarına rağmen, hakkında en çok spekülatif tartışma üretilen ve bilgi karmaşası olan topluluk olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu alanda tarafsız ve bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır ve bu çalışmaların da sahadan elde edilecek verilerle desteklenmesi gerekmektedir.

Kaynakça & İleri Okumalar

Alkan, Necati. 2012. "Fighting for the Nusayri Soul: State, Protestant Missionaries and the Alawis in the Late Ottoman Empire." *Die Welt des Islams* 52: 23-50.

Alvanoğlu, Sönmez. 2017. "Türkiye'de Alevi Kimliği Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme." *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 15: 173-189.

Aringberg-Laanatza, Marienne. 1998. "Alevis in Turkey – Alawites in Syria: Similarities and Differences." In *Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives*, edited

by Tord Olsson, Elisabeth Özdalga and Catharina Raudvere, 181-199. Richmond: Curzon.

Baltacıoğlu-Brammer, Ayşe. 2014. “Alawites and the Fate of Syria.” *Origins: Current Events in Historical Perspective* 7(4). https://origins.osu.edu/article/alawites-and-fate-syria. Accessed May 25, 2025.

Beşe, Ahmet. 2010. “İngiliz ve Amerikan Kayıtlarında Nusayriler.” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi* 54: 159-182.

Bray, Luke D. n.d. *The Alawites: An Ethnographic Analysis*. https://www.academia.edu/20262643/The_Alawites_An_Ethnographic_Analysis. Accessed May 1, 2025.

Bulut, Halil İbrahim. 2011. “Tarih, İnanç, Dini ve Ritüelleriyle Nusayrilik.” *Ortadoğu Yıllığı* 7: 579-614.

Er, Abdullah. 2010. “Fransızca Yazılı Kaynaklarda Nusayriler.” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi* 54: 149-158.

Et-Tavil, Muhammed Emin Galip. 2021. *Arap Alevileri Tarihi*. 4th ed. Kayseri: Karahan Kitabevi.

Fığlalı, Ethem Ruhi. 1996. *Çağımızın İtikadi Mezhepleri*. 6th ed. Konya: Selçuk Yayınları.

Goldsmith, Leon. 2011. “Syria’s Alawites and the Politics of Sectarian Insecurity: A Khaldunian Perspective.” *Ortadoğu Etütleri* 3(1): 33-60.

Karasu, Mehmet. 2006. “Alevi Nusayriler.” In *Nusayrilik, Alevilik ve Çokkültürlülük*, edited by Mehmet Karasu. İstanbul: Keşif Yayınları.

Mertcan, Hakan. 2012. “Türk Modern Devletinin Oluşum ve Gelişim Sürecinde Siyasal İktidar Karşısındaki Konumları ve Kimlik Sorunları Bağlamında Nusayriler.” PhD diss., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mertcan, Hakan. 2013. *Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler (Tarih, Kimlik, Siyaset)*. Kayseri: Karahan Kitabevi.

Peterson, Ullar. 2019. “The Position of Alawites in Islam.” In *Cultural Crossroads in the Middle East: The Historical, Cultural and Political Legacy of Intercultural Dialogue and Conflict from the Ancient Near East to the Present Day*, edited by Vladimir Sazonov, Holger Mölder and Peeter Espak, 163-197. Tartu: University of Tartu Press.

Reyhani, Mahmut. 1997. *Tarihte Aleviler: Gölgesiz Işıklar II*. 2nd ed. İstanbul: Can Yayınları.

Şahingöz, Mehmet and Tekin Önal. 2018. “Hazırlanan Raporlara Göre Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Devletin Arap Alevilerine (Nusayriler) Yaklaşımı.” In *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 2025. “Takiyye.” https://islamansiklopedisi.org.tr/takiyye. Accessed May 20, 2025.

Ulusal Tez Merkezi. 2025. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp. Accessed April 7, 2025.

Ülke TV. n.d. *Sıradışı Tarih Programı, Nusayrilik Nedir?* https://www.youtube.com/watch?v=nK3CXqzNYSs. Accessed May 20, 2025.

Worldmeters. 2025. “Population of Syria (2025 and Historical).” https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/. Accessed May 24, 2025.

Yoldaş, Mehmet Hanifi. 2023. “Arap Alevilerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenasüh İnançları.” *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 6(1): 86-212.

Yoldaş, Mehmet Hanifi and Mehmet Kubat. 2024. “Çağdaş Nusayri Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali

Algısı.” *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10(1): 1-24.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi’nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir